
O COLECȚIE DE DESENE ȘI LITOGRAFII ANTIRELIGIOASE DIN PATRIMONIUL MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A MOLDOVEI

Vera Stăvilă

Muzeul Național de Istorie a Moldovei deține o colecție de litografii și desene antireligioase în număr de 50 de unități. Dintre acestea, 24 de litografii fac parte din seria intitulată *Porunci și simboluri*. La seria *Dumnezeu pe pământ* se referă 11 desene, iar alte 15 reprezentări grafice abordează diverse teme antireligioase. Lucrările sunt date cu anii 1961-1964, când în RSSM propaganda ateistă lua amploare. Această colecție a fost deținută de Muzeul Național de Arte Plastice până în anul 1981, când a fost transmisă în patrimoniul MNIM.

Prigonirea bisericilor a început în 1940, odată cu intrarea trupelor sovietice în Basarabia, când sute de preoți au fost deportați în Siberia, de unde nu s-au mai întors niciodată. Preoții care au scăpat de arestare au fost permanent persecutați, intimidați și forțați să renunțe la credință și păstorie, iar bisericile au fost închise. În 1940-1941 regimul bolșevic de ocupație a pus bazele realizării programului ateist de destrămarea valorilor morale și spirituale ale populației din Basarabia.

În perioada sovietică au existat numeroase campanii împotriva religiei, însoțite de mai multe măsuri de îndoctrinare ateistă a populației. Pentru a limita activitatea Bisericii și a minimaliza influența ei asupra credincioșilor, autoritățile sovietice centrale, dar și cele locale, au adoptat numeroase hotărâri antibisericești. Una din ele a fost hotărârea „Cu privire la intensificarea propagandei antireligioase și a ateismului științific”, adoptată în 1954 de Colegiul Ministerului Culturii al URSS. La 12 noiembrie 1954 Ministerul Culturii din RSSM ia o decizie analogică cu cea emisă de instanța respectivă de la Moscova. Pentru aceasta au fost folosite secțiile de cultură, căminele culturale, bibliotecile, muzeele, în ale căror sedii erau ținute diverse lecții, conferințe, seminare cu caracter ateist (Tihonov 2004, 85). Anul 1954 a fost un an de cotitură în propaganda ateismului, anume atunci religiei i s-a declarat un adevărat război

ideologic. Astfel, ca la începutul anilor '60 ai sec. XX propaganda antireligioasă se atinge apogeul.

Trebuie de menționat că, în pofida acestor hotărâri, la mijlocul anilor '50 ai sec. XX se constată o înviorare a vieții bisericești. Acest lucru se menționează într-un raport al lui P.N. Romenski – împuternicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse în RSS Moldovenească, pentru a doua jumătate a anului 1956 (Paccar 2010, 407). Conform acestui raport, observăm o activizare a clericilor și enoriașilor în scopul redeschiderii locașurilor de cult. În anul 1956 se atestă un număr mare de cereri venite de la preoți și grupuri de enoriași, practic din majoritatea raioanelor, care solicită redeschiderea locașurilor de cult. Dacă în 1955 numărul solicitărilor era de 151 de cereri, în anul 1956 numărul lor s-a dublat și constituia 322. Cererile conțineau un număr mare de semnături, unele depășeau cifra de o mie de semnături. Dacă în anii precedenți demersurile erau expediate către Consiliul pentru problemele Bisericii Ortodoxe din RSSM, în 1956 acestea erau trimise la Comitetele raionale, republicane și chiar la cele centrale de la Moscova, responsabile de problema bisericilor (Paccar 2010, 418).

Creșterea numărului de demersuri în care se cerea redeschiderea locașurilor de cult i-a pus în gardă pe demnitarii sovietici care au intervenit cu noi directive restrictive. Astfel, în martie 1961, Consiliul de Miniștri al URSS adoptă o decizie conform căreia organele locale de stat erau obligate să intensifice urmărirea activității ecleziastice (Tihonov 2004, 51). În scopul închiderii bisericilor, autorităților li s-a pus sarcina identificării, cu orice preț, a lacunelor din activitatea clerului. Pentru realizarea acestor obiective au fost instruiți mii de activiști de partid și de stat. Numai în 1961 au fost închise 70 de biserici. În plus, într-o notă informativă din anul 1962 se menționa că urmau să fie demolate suplimentar încă 190 de biserici. S-au utilizat mai multe pretexte: „că sunt foarte vechi”

(109 biserici), „necesități de reconstrucție a orașelor și satelor” (12 biserici); „deteriorate” (69 de biserici). În afară de aceasta, mai multe lăcașuri de cult au fost distruse în urma excluderii din categoria monumentelor de arhitectură (Tihonov 2004, 52).

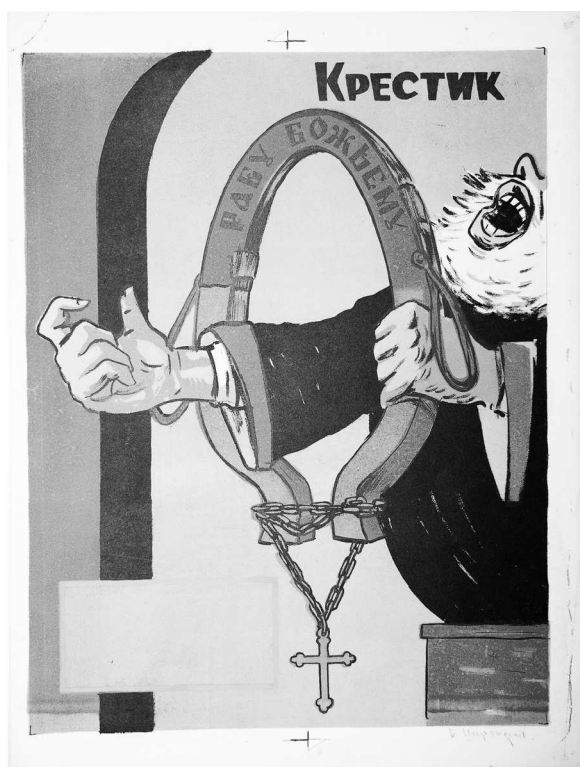
Autoritățile comuniste continuau politica antireligioasă prin metode experimentate deja. Bisericile se închideau la comandă de stat. Sovietul Suprem al RSSM adoptă hotărârea despre responsabilitatea administrativă și penală cu privire la încălcarea legislației despre culte. Astfel, credința în Dumnezeu era calificată de autoritățile comuniste drept cea mai mare crimă, fiind pedepsită crunt. Insistența comunistă antireligioasă întrecuse orice imaginație. Enoriașii erau speriați, dar și înrăiți, astfel comuniștii sunt nevoiți să facă o pauză în procesul de închidere a locașurilor de cult. Ei își modifică tactica. Accentul este pus pe propagandă și educație.

În acest scop, autoritățile sovietice au creat o rețea întregă de propagandă antireligioasă. Din aceasta făceau parte presa scrisă, în care periodic apăreau articole cu conținut ateist, cinematograful, radioul, secțiile de cultură, căminele culturale, bibliotecile, muzeele. În sediile acestor instituții se organizau frecvent conferințe, seminare, serate tematice, expoziții de cărți pe teme ateiste, festivaluri cinematografice de filme artistice și științifice, expoziții de pancarte, fotografii ș.a.

Autoritățile sovietice calificau Biserica drept un inamic al societății și un aprig luptător împotriva comunismului. Din aceste motive, propaganda sovietică tindea să compromită clerul și Biserica din RSSM. Pe de altă parte, ei își propuneau să distrugă credința în Dumnezeu.

Cele mai vehemente atacuri au fost îndreptate împotriva Bisericii Ortodoxe, fiind cea mai numeroasă și reprezentată prin comunități de enoriași bine închegate și cu o istorie milenară. Prin folosirea forței imaginilor, în paralel cu duritatea legilor, comuniștii sperau să poată convinge masele că religiile nu sunt altceva decât „expresia capitalismului decadent” și a „gândirii retrograde”, „contra-revoluționare”, o crimă de neiertat în URSS.

Activitățile antireligioase desfășurate de autoritățile sovietice în acea perioadă sunt reflectate și în litografiile și desenele ateiste din colecția

1. Cruce. Autolitografie, 1961, autor B. Широкопад.

Muzeul Național de Istorie a Moldovei, autori B. Широкопад și A. Grabco. Colecția, care este parte a campaniei antireligioase, reprezintă compoziții brutale ca idee și concepție, în culori intense, cu sloganuri simple și ușor de reținut, care denigraază și ridiculizează tot ceea ce reprezenta credința religioasă din acele vremuri.

În primul rând au fost puse la îndoială simbolurile religiei creștine, expresii și reprezentări ale comunității sfinte. Crucea era asociată, pe nedrept, cu un jug, Biblia – era redată drept cartea tuturor relelor, lumânarea – reprezentată printr-un bătrân gârbovit – o ființă fantastică, care își trăiește chipurile ultimele zile, iar clopotul și dangătul său erau considerate, în mod fals, drept un impediment, care perturba liniștea comunității¹.

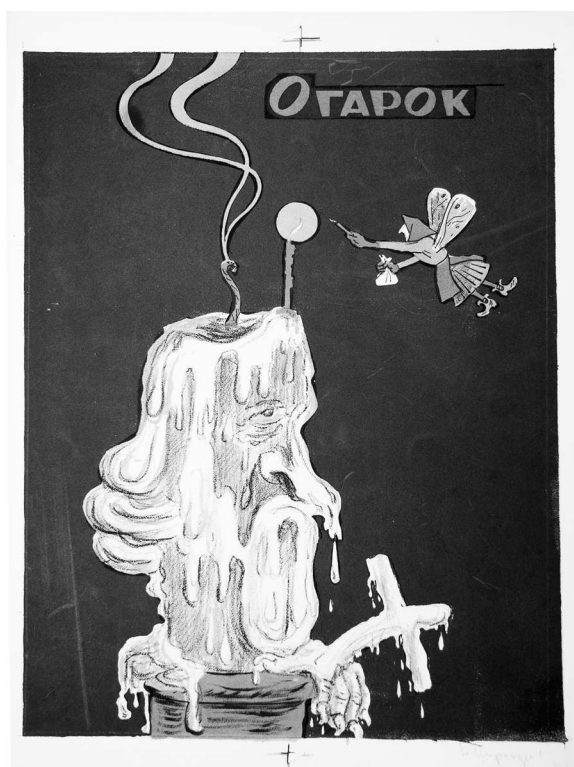
O altă temă abordată este cea a sărbătorilor religioase. În litografia „Троица” („Sfânta Treime”)², autorul redă un peisaj cu copaci defrișați. Se cunoaște că, potrivit tradiției, credincioșii duc la biserică ramuri verzi de nuc sau de tei, despre care se crede că alungă spiritele rele. Autorul are drept țintă ritualul acestei sărbători bisericești, care ar fi însoțit de devastarea naturii. Litografia

¹ MNIM, FB-23518-37, 38, 40, 50.

² MNIM, FB-23518-36.

2. Cartea Genezei (Facerea). Autolitografie, 1961, autor B. Șirokorad.

3. Muc de lumânare. Autolitografie, 1963, autor B. Șirokorad.

intitulată „Церковные праздники” („Sărbători religioase”)³ reprezintă un rând de sticle aranjate solemn, în loc de capace – cupola bisericii. Pe fiecare sticlă – o filă de calendar, care indică sărbătorile creștine ale anului. Autorul ia în derâdere sărbătorile creștinilor. În opinia propagandiștilor acestea erau considerate „o cauză serioasă” ce contribuia la menținerea credinței religioase. Autorul ridiculizează atât slujitorii Bisericii cât și enoriașii. Aceste litografii sunt foarte agresive, în culori vii, cu dimensiunile 51×37 cm.

Din colecție fac parte și lucrări care denigrează și alte confesiuni religioase cum ar fi, de exemplu, cea a Martorilor lui Iehova. Litografia „Посланец неба” („Mesager al cerului”)⁴, reprezintă un diversionist în uniformă de desant coborât cu parașuta dintr-un avion american, chipurile, reprezentantul acestei confesiuni sub acoperire se ocupă de spionaj și propagandă antisovietică. Iar în litografia intitulată „Армагедон” („Armagedonul”)⁵ martorii lui Iehova sunt plasați în vârful tuturor relelor, și că uneltesc războiul al treilea mondial.

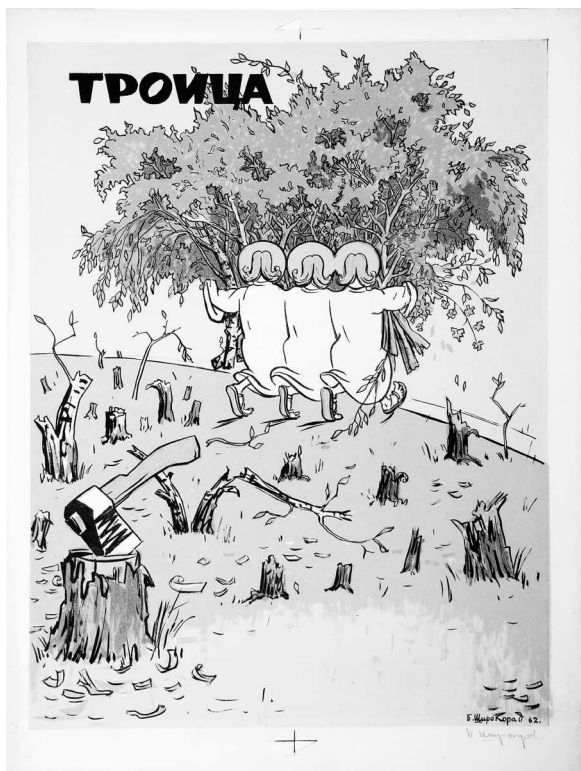
³ MNIM, FB-23518-44.

⁴ MNIM, FB-23518-49.

⁵ MNIM, FB-23518-58.

4. Clopot de seară. Autolitografie, 1961, autor B. Șirokorad.

5. Sfânta Treime. Autolitografie, 1963, autor B. Șirokorad.

6. Sărbătorile religioase. Autolitografie, 1963, autor B. Șirokorad.

7. Mesager al cerului. Autolitografie, 1964, autor B. Șirokorad.

8. Armageddonul. Autolitografie, 1964?, autor B. Șirokorad.

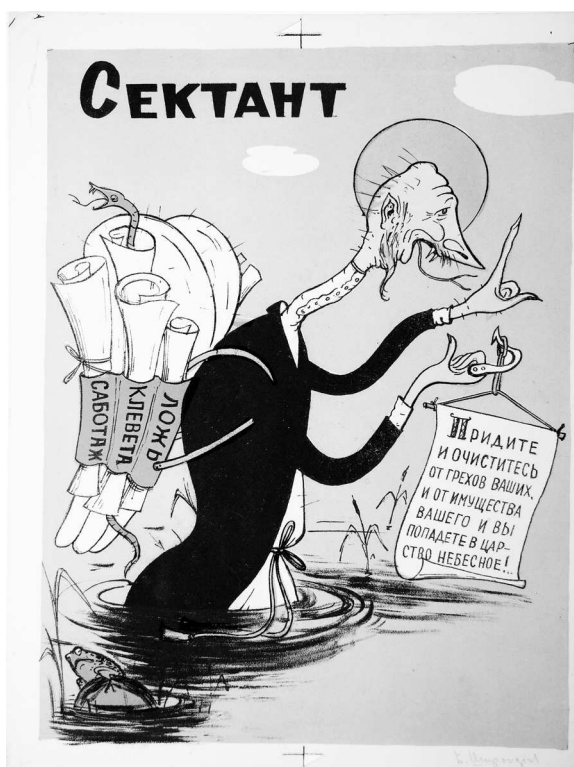
Această comunitate religioasă, în opinia bolșevicilor avea un caracter dușmănos, antisovietic și ilegal, fiind considerată drept agentură a imperialismului american. Litografia (dimensiuni 52×37 cm) este redată în culori sumbre, cu un mesaj scurt.

În litografia „He yбeй” („Să nu ucizi”)⁶, este denigrată Biserica și religia catolică. Caricatura reprezintă un preot catolic în sutană, cu crucea în mâna dreaptă și Biblia în mâna stângă. Autorul ia în derâdere Vaticanul care, chipurile, ar binecuvânta cursa înarmărilor. Desenul este redat în culori întunecate, dimensiuni 51,7×40,3 cm.

În opinia propagandiștilor toate religiile sunt la fel, iar reprezentanții lor sunt leneși, lacomi și plini de vicii. În litografia intitulată „Ha одно лицо” („Aceași față”)⁷, sunt ridiculizați toți reprezentanții confesiunilor religioase, redați cu gura căscată, exteriorizând lăcomia etc.

Altă serie de desene din această colecție încearcă să compromită bisericile și preoții. Biserica este reprezentată într-o stare jalnică, care stă să cadă (să se dărâme), preotul ridiculizat, reprezentat cărând cruci din cimitir pentru a sprijini biserica⁸, sau făcând diferite lucrări: vopsind, reparând ș.a.⁹. Desenele sunt făcute pe hârtie, tuș, guaș, alb-negru și color (dimensiuni 54×69 cm). Autorii însă nu scot în evidență adevăratele motive ale stării deplorabile în care se afla Biserica. Și anume că prin activitatea antireligioasă promovată de partidul comunist, credincioșii erau constrânși prin diverse metode să se lase de credință. Enoriașilor le era interzisă colectarea mijloacelor pentru reparația locașurilor sfinte, Biserica era impusă la impozite față de stat, iar statul nu aloca mijloace pentru întreținerea bisericilor. Astfel de situații erau create intenționat pentru ca locașurile sfinte să ajungă într-o stare deplorabilă, motiv pentru care să fie demolate.

În alte foi satirice, preotul este ridiculizat într-un mod agresiv, reprezentat în diferite ipostaze. Îndeosebi în timpul ofierii slujbelor religioase¹⁰, caracterizat drept agramat și plin de vicii. Dar se cunoaște care era politica de cadre, după 1944, când a început și procesul de lichidare a Bisericii

9. Sectantul. Autolithografie, 1964, autor B. Șirokorad.

10. Să nu ucizi. Autolithografie, 1963, autor B. Șirokorad.

⁶ MNIM, FB-23518-39.

⁷ MNIM, FB-23518-41.

⁸ MNIM, FB-23518-29.

⁹ MNIM, FB-23518-23.

¹⁰ MNIM, FB-23518-33.

11. Aceeași față. Autolitografie, 1963, autor B. Şiropkorad.

12. Desen (din seria *Foi satirice* pe teme antireligioase), 1962, autor A. Grabco.

13. Desen. Stâlp al bisericii. 1962, autor A. Grabco.

și caselor de rugăciuni și înlocuirea acestora cu ateismul în scopul compromiterii credinței. Preoții care n-au fost omorâți sau trimiși în Siberia, au fost alungați, huliți, forțați să renunțe la credință și la păstorie. În locul lor în multe locașuri au fost numiți oameni aduși de pe aiurea, care în multe cazuri erau niște depravați, bețivi, lacomi și numai buni de a compromite instituția spirituală în fața credincioșilor. Autoritățile fabricau fel de fel de minciuni, lansau zvonuri și învinuiau pe nedrept. Intimidarea era cea mai sigură armă a ateilor ca fețele bisericesti să renunțe la păstorie.

Între altele, ne atrage atenția un desen care redă preotul paznic la muzeu¹¹. Desenul reprezintă o biserică cu inscripția „Музей” (în planul doi), iar în prim-plan preotul ridiculizat cu arma – drept paznic la muzeu. Se cunoaște însă că pentru ai lipsi pe enoriași de dreptul de a restabili locașurile sfinte luate cu forța, acestora li se găsea o altă menire decât cea firească. Bisericile închise au fost transformate în depozite, cluburi, săli de sport, muzee ș.a.

O parte din desene atacă cu înverșunare oficierea tainelor religioase (botezurile, cununile etc.)¹². Aici ținem să menționăm că, deși comunitățile parohiale făceau tot posibilul ca să nu deranjeze autoritățile, acestea organizau în mod intenționat diverse incidente pentru a destabiliza liniștea vieții bisericesti. Foloseau metode de administrare birocratică și nu permiteau credincioșilor să-și manifeste liber credința. Mai mult, autoritățile publice locale interziceau procesiunile religioase cu cruci, steaguri și icoane, interziceau pomeni-

14. Desen. Slujbă nouă. 1962, autor A. Grabco.

rile de obște ale morților în cimitire, interziceau sfințirea fântânilor, izvoarelor, se interziceau cununile, botezurile. În aceste condiții, enoriașii erau nevoiți să facă aceste ritualuri pe ascuns, noaptea.

Colecția de litografii și desene antireligioase la care ne-am referit dezvăluie doar unele metode din bogatul arsenal utilizat de către autoritățile sovietice în lupta contra Bisericii Ortodoxe din Moldova.

Bibliografie

- Tihonov 2004:** L. Tihonov, *Politica statului sovietic față de cultele din RSS Moldovenească (1944-1965)* (Chișinău 2004).
- Пассат 2010:** В. Пассат, *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1953-1960, том 2* (Москва 2010).

Collection of anti-religious drawings and lithographs from the National Museum of History of Moldova

Abstract

National Museum of History of Moldova possesses a collection of anti-religious drawings and lithographs in an amount of 52 units. Of these, 24 lithographs relate to the series “Commandments and Symbols” (by B. Shirokorad), 11 drawings – to the series “God on Earth”, another 15 drawings touch different anti-religious topics (author A. Grabco). Graphic works of this collection, which is part of the anti-religious campaign, are characterized by mordant sense, bright colors, simple and catchy slogans denigrating and deriding everything that expressed religious beliefs.

¹¹ MNIM, FB-23518-25.

¹² MNIM, FB-23518-18.

Using expressive art images along with the severity of the laws, the Communists hoped to convince the masses that religion is nothing more than “a manifestation of the decadence of capitalism”, a consequence of the retrograde, the counter-revolutionary thinking – an unforgivable crime in the Soviet Union. These works reflect only some of the methods from the rich arsenal used by the Soviet authorities in the fight against the Moldavian Orthodox Church.

List of illustrations:

1. Cross. Autolithograph by B. Shirokorad, 1961.
2. The Book of Genesis. Autolithograph by B. Shirokorad, 1961.
3. Candle-end. Autolithograph by B. Shirokorad, 1963.
4. Vesper chimes. Autolithograph by B. Shirokorad, 1961.
5. Trinity. Autolithograph by B. Shirokorad, 1963.
6. Church feasts. Autolithograph by B. Shirokorad, 1963.
7. The messenger of heaven. Autolithograph by B. Shirokorad, 1964.
8. Armageddon. Autolithograph by B. Shirokorad, 1964.
9. Sectarian. Autolithograph by B. Shirokorad, 1964.
10. Thou shalt not murder. Autolithograph by B. Shirokorad, 1963.
11. They all look the same. Autolithograph by B. Shirokorad, 1963.
12. Drawing (from the series “Satirical sheets on anti-religious themes”) by A. Grabco, 1962.
13. The support of the church. Drawing by A. Grabco, 1962.
14. Settled. Drawing by A. Grabco, 1962.

**Коллекция рисунков и литографий антирелигиозной тематики из фондов
Национального музея истории Молдовы**

Резюме

Национальный музей истории Молдовы располагает коллекцией антирелигиозных рисунков и литографий в количестве 52 единиц. 24 литографии относятся к серии «Заповеди и символы» (автор Б. Ширококорад), 11 рисунков – к серии «Бог на земле», еще 15 рисунков затрагивают разные антирелигиозные темы (автор А. Грабко). Графические произведения этой коллекции, которая является частью антирелигиозной кампании, отличаются сатирической едкостью замысла, цветовой насыщенностью, простыми и запоминающимися лозунгами, очерняющими и высмеивающими все, в чем выражались в то время религиозные верования. Используя выразительность художественных образов наряду с суровостью законов, коммунисты надеялись убедить широкие массы, что религия есть не что иное, как «проявление упадка капитализма», следствие ретроградного, контрреволюционного мышления – непростительного преступления в СССР. Эти работы отражают лишь некоторые методы из богатого арсенала, использовавшегося советской властью в борьбе против Молдавской Православной Церкви.

Список иллюстраций:

1. Крестик. Автолитография. 1961 г. Автор Б. Ширококорад.
2. Книга Бытия. Автолитография. 1961 г. Автор Б. Ширококорад.
3. Огарок. Автолитография. 1963 г. Автор Б. Ширококорад.
4. Вечерний звон. Автолитография. 1961 г. Автор Б. Ширококорад.
5. Троица. Автолитография. 1963 г. Автор Б. Ширококорад.
6. Церковные празднички. Автолитография. 1963 г. Автор Б. Ширококорад.
7. Посланец неба. Автолитография. 1964 г. Автор Б. Ширококорад.
8. Армагеддон. Автолитография. 1964 г. Автор Б. Ширококорад.
9. Сектант. Автолитография. 1964 г. Автор Б. Ширококорад.
10. Не убей. Автолитография. 1963 г. Автор Б. Ширококорад.
11. На одно лицо. Автолитография. 1963 г. Автор Б. Ширококорад.
12. Рисунок (из серии «Сатирические листы на антирелигиозные темы»). 1962 г. Автор А. Грабко.
13. Опора церкви. Рисунок. 1962 г. Автор А. Грабко.
14. Устроился. Рисунок. 1962 г. Автор А. Грабко.

04.03.2015

Vera Stăvilă, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, str. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova